

в-четвертых, субъективный фактор является основополагающим в решении управленческих задач, если он основан на объективных данных тренировочного процесса и педагогического контроля.

Дальнейшее наше исследование направлено на нахождение путей преодоления указанных выше трудностей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ровний А.С. Сенсорні механізми управління точнісними рухами людини. – Харків: ХаДІФК, 2001.
2. Адрианова В.Е. Деятельность человека в системах управления. – Л.: ЛГУ, 1974.
3. Афонин А.С. Основы мотивации труда. – К.: МЗУУП, 1993.

Светова А.О. Роль управління учбово-тренувальним процесом в спортивно-педагогічних системах

У статті викладається система стилів мислення тренера, досліджуються спеціалізовані характеристики управлінських завдань з виділенням їх в систему. Розглядаються об'єктивні і суб'єктивні труднощі в управлінських завданнях, а також використання завдань в роботі із спортсменами різної кваліфікації.

Svetova A. The role of management of training in sport-pedagogical scheme

In the article is represented the scheme of coach's mentality styles, the specific particularized characteristics of conducting goals are observed with separation it in a system. Objective and subjective difficulties in managing targets are considering, and, also aims usage in work with players of various qualification.

УДК 37.036:793.3:792.08

Сєрих Л.В.

Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття розкриває напрями, зміст і методiku формування естетичної культури школярів засобами театралізованої діяльності. В ній розглядаються різноманітні прийоми театральної діяльності, які характеризують творчу особистість, сприяють розвитку творчих здібностей школярів, впливають на формування їх естетичної культури.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю протистояння духовному зuboжінню молоді, викликаному різкою зміною напрямів соціально-

економічного і культурного розвитку суспільства та втратою, для значної частини громадян України звичних ціннісно-ідеологічних установок, змін у ставленні до мистецтва, визначенні ролі мистецтва і його значення у житті суспільства. Все це значною мірою вплинуло і на дітей молодшого шкільного віку. Духовне відродження суспільства, актуалізація мистецтва як продукту історичного, культурного розвитку народу і дієвого чинника художньо-естетичного виховання підростаючого покоління повинно відбуватися у різних напрямках і з різними віковими категоріями членів нашого суспільства, а перш за все з дітьми – нашим майбутнім. Тому, актуальністю визначено потребу у формуванні естетичної культури молодших школярів.

Мета дослідження полягає у розкритті напрямів ефективності формування естетичної культури молодших школярів. Дослідження процесу формування естетичної культури здійснювалося за чотирма головними напрямками. Кожний з них виконує свої функції стосовно вирішення проблеми формування естетичної культури: філософський аспект є методологічною основою вирішення проблем естетичного розвитку; педагогічний – розглядає зміст, засоби навчання і виховання, визначення і впровадження в практику найраціональніших з них; психологічний досліджує механізми впливу на свідомість і результати впливу. Особливе місце займає мистецтвознавчий аспект. Особливість відношення мистецтвознавства до проблем естетичного виховання полягає в тому, що воно вивчає питання створення художніх творів, їх змісту і функціонування, а теорія естетичного виховання – питання впливу цього змісту на формування особистості.

Як результат естетичного виховання, поняття “естетична культура” переважно розпочинається з розгляду аналізу поняття “культура”. М.Киященко та М. Лейзеров поняття “культура” визначають як процес конкретно-історичного перетворення людьми природного середовища, до якого включається і сама людина і який виражається в освоєнні та створенні нових матеріальних і духовних цінностей, і суспільних відносин, які сприяють гуманізації як кожної окремої особи, так і всього суспільства.

В українському педагогічному словнику С.У. Гончаренка ми знаходимо тлумачення поняття “культура” – (від лат. cultura – виховання, освіта, розвиток) – як сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності. Художня культура – це поняття, що означає здобутий у процесі навчання і виховання результат, який утілюється у відповідному чи певному рівні свідомості, художніх умінь, стані художньо-творчого розвитку.

А.І. Комарова вважає структурними елементами естетичної культури працю людини як головне “джерело культури”, способи й результати діяльності – як “поле культури”, людину – як “продукт культури”, оскільки сутність культури людинотворча, “історію культури” – як природний історичний процес [2, с. 7].

Естетична культура особистості виражає рівень розвиненості естетичної свідомості, здатність і потребу естетично сприймати дійсність, брати участь в естетичній діяльності, втілюваних в естетичних цінностях. Невід’ємними

складовими елементами естетичної культури школярів є формування естетичних почуттів, смаків, ідеалів, потреб, поглядів і переконань особистості, їх здатності сприймати й оцінювати світ з погляду гармонії досконалості краси, а також здатність творчо перетворювати його у відповідності зі своїми цілями й бажаннями [7, с. 38].

В.М. Липський визначає естетичну культуру як досягнення особистістю естетичного ідеалу, суть якого тлумачить як взірць, досконалість, поєднує з пошуками особистісної свободи й пристосування до довкілля. “Естетична культура – один із компонентів духовної культури, єдність почуттів, смаків, ідеалів, які матеріалізуються в процесі формування світогляду за законами краси” [4, с. 41].

Естетична культура формується різними засобами, але найсильнішим є мистецтво як “фундамент, еталон чуттєвої сприйнятливості людини, що історично викристалізувалась” [5, с. 35].

Формування естетичної культури засобами мистецтва переводить процес естетичного виховання в площину, коли результатом виступає художньо-естетична культура. Зокрема, Л.Масол відзначає, що “художня культура має принципову відмінність від естетичної культури: перша охоплює процеси творення, збереження, трансляції і споживання мистецьких цінностей; друга – універсальна, є аспектом, стороною, гранню будь-якого явища чи діяльності... Художньо-естетична культура особистості включає художньо-естетичну свідомість і художньо-естетичну діяльність, яка забезпечує самореалізацію особистості, “входження” в світ духовних цінностей” [1, с. 135].

Важливим щодо нашого дослідження є тлумачення феномена “естетична культура”, що визначається як сукупність здатностей особистості відчувати, переживати й перетворювати природу, громадське життя та її саму за законами краси, “що відкриває шлях найбільш повного гармонійного розкриття всіх її сутнісних чинностей” [7, с. 18].

Н.Є. Миропольська визначає, що “естетична культура може розглядатись як переживання (підкреслено нами – Л.С.) культу світла, що передбачає обов’язковий чуттєвий відгук на все, що відбувається в світі, який її оточує” [1]. “Завдяки переживанню життя.., в якому людина охоплює минуле, теперішнє та майбутнє, людина закріплює це почуття із своїм власним буттям і будує життєвий шлях відповідно до переживання життя як емоційно-почуттєвого співпереживання (підкреслено нами – Л.С.) ” [5, с. 34].

Таким чином, “естетична культура” базується на єдності розвинутої емоційної сфери особистості та її естетичної діяльності. При цьому саме здатність людини до “емоційно-почуттєвого співпереживання” (Н.Миропольська) зумовлює її діяльнісну сферу.

Формування естетичної культури розглядаємо як єдність п’яти складових: 1) естетичного сприймання, яке зумовлює емоційний відгук; художньо-естетичний досвід – наявність синтезійності (вміння чути, бачити); здатність до співпереживання; 2) естетичних почуттів і емоцій як витоків естетичної свідомості, всієї естетичної культури людини як суб’єкта культури; 3) знань, які є фундаментом естетичних поглядів і переконань; 4) естетичних смаків, ідеалів як найвищих компонентів естетичної свідомості; 5) умінь,

здібностей, потреб у спільних заняттях мистецтвом, творчих навичок, які необхідні для прояву будь-якої діяльності.

Узагальнюючи позиції дослідників, визначаємо “естетичну культуру особистості” як цілісність естетичної свідомості та естетичної діяльності, основою якої є емоційно-почуттєве переживання вражень, знання з мистецтва та різних сфер життя, яке:

- 1) виявляється у різних формах естетичного ставлення (відчуття, оцінювання тощо);
- 2) детермінує життєву позицію особистості;
- 3) є проявом ціннісної позиції особистості.

Отже, формування естетичної культури молодших школярів становить багатогранний процес естетичного виховання, органічними складовими якого є естетична свідомість дитини (сприймання, інтереси, потреби, оцінки щодо мистецтва та оточуючого світу) та відображена в навчанні, спілкуванні, побуті, грі естетична діяльність як художньо-практична творчість, що зрештою спрямовується на виховання ціннісних життєвих позицій (рис.1).

Рис. 1. Структура естетичної культури молодших школярів

Формування естетичної культури, її розвиток значною мірою залежить від активного ставлення школярів до естетичних цінностей, розвиненого прагнення “споживання” цінностей мистецтва – відвідування театрів, концертів тощо. Проте, “споживання” мистецьких цінностей не гарантує ефективності формування естетичної культури, оскільки мають сформуватися навички естетичного сприймання, естетичного оцінювання, рефлексії. Без власних

зусиль, естетичної діяльності не відбувається процес успадкування художніх цінностей, формування індивідуального особистісного ставлення.

У наведених визначеннях естетичній культурі досить чітко виділяються дві сфери – художня і естетична. Тісно пов'язані, вони являють собою єдиний процес. Дослідження в галузі теорії естетичного виховання свідчать, що художня діяльність без естетичного усвідомлення її результатів втрачає свою ефективність щодо естетичного розвитку особистості, повторюючи вже не раз виконану роботу. В художній діяльності можуть бути досягнуті певні результати у розвитку вмінь і навичок. Але без естетичної спрямованості ця діяльність не сприяє зростанню рівня естетичної культури. Тим самим гальмується процес розвитку творчих здібностей.

З другого боку, естетичне виховання відірване від практичної художньо-творчої, в даному випадку "театралізованої" діяльності, приводить до формального знання, яке не підкріплюється навичками і розвинутими здібностями до естетичного сприйняття оточуючого світу. Таке знання не закріплюється у свідомості, не привласнюється особистістю, не стає ціннісною нормою життєдіяльності.

За результатами теоретичного аналізу встановлено, що вже в 6-10-річному віці розвиваються творчі здібності (О.Фльоріна, В.Шацька та ін.). Розвиток творчості відбувається за умов позитивного інтересу до діяльності, театралізована гра сприяє створенню позитивного настрою дітей, має важливе значення для виховання і навчання дітей (Т.Аболіна, Д.Ельконін, А.Єршова, А.Макаренко, Ж.Піаже, А.Щербо, М.Якобсон та ін.).

У словнику театру, упорядкованому Патрісом Паві, про сценічне мистецтво зазначено: "Мистецтво сцени пов'язане з безпосереднім поданням художнього твору, не трансльованого в запису через засоби масової інформації. Англійський еквівалент (performing arts) влучно передає головну ідею сценічного мистецтва: воно "виконується", твориться безпосередньо для публіки. Не є істотними форма сцени та співвідношення "сцена-зал" для глядачів; істотною є безпосередність комунікацій з публікою через "виконавців" [6, с. 129]. Процес акторської творчості у своїй кінцевій стадії завжди здійснюється на очах у глядача в момент вистави.

Театралізована діяльність спирається на засоби театру. Для театралізованої діяльності, театральної діяльності (як сценічної творчості), гри, по-перше, є спільні витoki – природа власне театрального мистецтва. По-друге, театралізованій діяльності, так само, як і театральній діяльності, притаманна колективна природа (підкреслено нами – Л.С.). Дієвість впливу мистецького життя, "різноманітні концерти, постанови, конкурси, відвідування театрів, філармоній, багато інших заходів", розглядає як "єдиний художній простір", в якому "школа і театр, дитина, її родина і митець – рівноправні співрозмовники на різних рівнях – і в сприйманні мистецтва, і в організації сприймання, і в спілкуванні "навколо" нього", отже, і в процесі театралізованої діяльності [3, с. 9].

Під "театралізованою діяльністю" розуміємо колективну за своєю природою діяльність, яка включає елементи театральної діяльності, що

реалізується в умовних ситуаціях, спрямованих на пізнання навколишнього світу, відтворення суспільного досвіду, зафіксованого у продуктах культури.

Театралізована діяльність є сукупністю видів діяльності (власне гра, спілкування, культура мовлення, вокальний і хоровий спів, пластика, сценічний рух, ляльководіння, малювання тощо), яка передбачає спільну творчість, спрямовану на особистісний розвиток кожної дитини при додатковому використанні засобів сценічної виразності.

Отже, театралізована діяльність є діяльність:

- колективна за природою (оскільки є похідною від театрального мистецтва);
- реалізується в організованих умовних педагогічних ситуаціях;
- із використанням засобів театральної діяльності (сценічної виразності);
- спрямовується на досягнення відповідних педагогічних цілей у формуванні естетичної культури, пізнанні навколишнього світу, збагаченні і вдосконаленні естетичного досвіду, при цьому засоби театральної діяльності (сценічна виразність) виступають засобами для емоційного “проживання” знань у різних сферах життя.

Поняття “театралізована діяльність” є близьким до поняття “*театральна діяльність*”, але не тотожне йому. Різниця полягає в тому, що театральна діяльність включає всі види сценічної творчості, засоби сценічної виразності, спрямовується на підготовку та показ вистав, у процесі чого відбувається творчий розвиток дитини. “Театральна діяльність” як “*сценічна творчість*” тотожна самодіяльності і відбувається переважно у позаурочний час (рис. 2).

Спільне

Театральна діяльність
Мета
1. Акцент робиться на розвиток театральних здібностей.

2. Використовується весь комплекс засобів сценічної виразності (як компонентів вистави).

Опора на театральне мистецтво, засоби його сценічної виразності

Колективна природа

Виховна мета, формування естетичної культури

Театралізована діяльність
Мета
1. Через розвинуті театральні здібності, які виступають “технічним засобом” досягнення виховних і навчальних цілей уроку (позаурочного заходу).

2. Можливо використання окремих засобів, доцільних для конкретних ситуацій (виховних і навчальних).

3. У деяких випадках театральна і театралізована діяльність можуть співпадати за метою і формами, наприклад – розвиток мовлення дитини відбувається у постановках міні-вистав за чіткими літературними сценаріями.

Рис. 2. Порівняльні характеристики театральної і театралізованої діяльності

При цьому підготовка вистави (театральна діяльність) відбувається у позаурочний час, демонстрація – на уроці і виглядає як театралізована діяльність.

Театралізована діяльність ближче до ігрової діяльності. Це використання сценічних засобів, елементів сценічного мистецтва в суто ігрових формах з наявними навчальними цілями. Проте, театралізована діяльність не тотожна самій грі, бо в ній, на відміну від гри, передбачається наявність “сцени” та “глядачів” у дидактичних цілях.

Оскільки, у молодшому шкільному віці провідною стає навчальна діяльність, тобто соціальна діяльність по засвоєнню теоретичних форм мислення, у процесі цієї *діяльності* діти опановують уміння вчитися й здатності оперувати теоретичними знаннями, “*проживання*” яких у театралізованій діяльності оптимізує цей процес.

У молодшого школяра формується пізнавальна активність, а виникнення в результаті її розвитку новотвору – довільність психічних процесів, рефлексія на власні дії, власна поведінка – лежить в іншій площині, у діяльності по засвоєнню норм взаємин, тому що рефлексія, “поворот” навчальної діяльності на себе викликає потребу в розгортанні відносин. Саме театралізована діяльність передбачає осмислення власних дій, самоідентифікацію і сприяє особистісному розвитку молодших школярів.

Пізнавальна діяльність учнів у навчанні, зокрема сприйняття знань на слух, становить значне ускладнення. Виникають труднощі з боку уваги, чіткості уявлень, міцності запам’ятовування. Позитивні переживання, які виникають при цьому, значно полегшують діяльність школярів. Емоції визначають спрямованість уваги, характер сприйняття, його вибірковість, обсяг – нарешті, активізують розумові процеси.

Методика формування естетичної культури школярів у процесі театралізованої діяльності реалізовується поетапно, складається з блоків (напрямів).

Блок А. Залучення молодших школярів до сценічної творчості як підготовчого етапу до театралізованої діяльності. Кінцева дидактична мета – постановка вистави. Блок А складається з трьох етапів і включає:

- організацію сприймання вистав (професійних, аматорських, шкільних);
- бесіди про театр;
- роботу власне над виставою, де перед учнями постають завдання на визначення художньої ідеї майбутньої постанови, виконавські завдання (завдання на ідентифікацію, на розвиток уяви), завдання на оформлення вистави (музичне оформлення, розробка ескізів і виконання декорацій, костюмів, ляльок тощо).

При цьому учні набувають навички оцінювання ідеї, змісту, композиції вистави й оцінювання спільних результатів та власних здобутків.

Блок Б – залучення школярів до театралізованої діяльності, які зумовлюються змістом процесу виховання естетичної культури школярів.

Б 1 – на уроках мистецьких дисциплін (і на уроці читання);

Б 2 – на уроках немистецьких дисциплін (виходячи з доцільності теми та дидактичної мети уроку);

Б 3 – у позаурочних заходах мистецького спрямування (літературно-музичні вечори, вечорниці, концерти, конкурси тощо);

Б 4 – у позаурочних заходах немистецького спрямування (художнє оформлення спортивних змагань, предметні олімпіади, мовні вечори, математичні “Кенгуру”, КВК, заходи з народознавства тощо).

У процесі формування естетичної культури школярів було застосовано індивідуальні та групові форми, роботу в парах, заочні екскурсії, зустрічі з митцями театру, диспути, проводився аналіз глядацьких вражень на уроках, під час екскурсій тощо.

Методами формування естетичної культури школярів у процесі театралізованої діяльності визнано: *словесні* (мовного спілкування, обговорення сприйнятого, бесіда за запитаннями і завданнями, метод активної дії слова на партнерів, звернення до казки); *наочні* (метод пантоміми, метод “атрибуту”, демонстрація слайдів, аудіо-, відеозаписів); *практичні* (ігрові імпровізації, добір пластичних дій, виразне проголошення реплік, пошук антонімічного образу тощо); а також методи стимулювання та зацікавлення учнів, залучення їх до виступів перед аудиторією, створення предметно-просторового середовища, метод прикладу і наслідування, метод переконання (зараження).

Розроблена методика формування естетичної культури школярів у процесі театралізованої діяльності була реалізована в авторських програмах театралізованої діяльності: “Театралізована діяльність (1-4 кл.)”, “Основи сценічної мови”, “Основи театру”, гурток “Ляльковий театр”.

Єдність визначених урочних і позаурочних форм забезпечувалася тим, що знання й навички, набуті на заняттях театральною діяльністю, закріплювалися і розширювалися на уроках мистецького та немистецького циклів та у позаурочний час на мистецьких та немистецьких заходах. Основний акцент робився на позаурочні форми, оскільки уроки мають обмежений час для театралізованої діяльності, регламентований шкільними програмами.

Висновки. Результати театралізованої діяльності відображаються в образотворчому мистецтві, музиці, хореографії, інсценізації на будь-яких уроках.

Виконання ігрових завдань, інсценізацій, вистав довели здатність школярів до творчого мислення, міри залежності уяви від конкретності запропонованого об’єкта та творчої реалізації – імпровізації образів, дій тощо.

Порівняльний аналіз, узагальнення, інтерпретація здобутих результатів дослідження дають змогу стверджувати про доцільність запропонованого змісту та методики формування естетичної культури школярів у процесі театралізованої діяльності, оскільки вони становлять єдиний процес урочної та позаурочної театралізованої діяльності, уможлиблюють проникнення їх у навчально-виховний процес (навчальні дисципліни та виховні заходи) як засіб активізації емоційної сфери школярів у засвоєнні знань, формуванні умінь і навичок, що позитивно впливає на формування естетичної культури школярів.

Подальшим напрямком дослідження може бути розробка методичних посібників та рекомендацій для вчителів початкових класів, які впроваджуватимуть дану методику в навчально-виховний процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виховання естетичної культури школярів: Навч. посібник / І.А.Зязюн, Н.Є.Миропольська, Л.О.Хлебнікова та ін. – К.: ІЗМН, 1998. – 156 с.
2. Комарова А.И. Эстетическая культура личности. – К.: Вища школа, 1988. – 150 с.
3. Комаровська О.А. Театр і школа: виховують одностудії. Книга для вчителя та батьків. – Ніжин: ТОВ “Видавництво “Аспект-Поліграф”, 2006. – 92 с.
4. Липский В.Н. Эстетическая культура и личность. – М.: Знание, 1987. – 128 с.
5. Миропольська Н.Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика. – К.: Парламентське видавництво. – 2002. – 204 с.
6. Пави П. Словарь театра: Пер. с фр. – М.: Прогресс, 1991. – 504 с.
7. Эстетическая культура и эстетическое воспитание: Книга для учителя / Сост. Г.С. Лабковская. – М.: Просвещение, 1983. – 306 с.

Серых Л.В. Формирование эстетической культуры школьников при помощи театрализованной деятельности.

Статья посвящена актуальной проблеме педагогической науки – формированию эстетической культуры школьников в процессе театрализованной деятельности. В статье раскрыты основные направления, важнейшие пути развития творческих способностей детей школьного возраста. Сформулированы некоторые аспекты творческого развития личности на основе синтеза искусств.

Seryh L. Development of creative abilities of the younger schoolboys in theatrical activity.

The problem of forming of aesthetic culture of pupils in the process of dramatized activity is investigated in the dissertation. In clause the basic directions, major ways of development of creative abilities of children of school age are opened. Some aspects of creative development of the person are formulated on the basis of synthesis of arts.

УДК 371. 59

Слесик К. М.

Харківський обласний
науково-методичний інститут
безперервної освіти

УЧНІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ

У статті зроблено спробу здійснити узагальнення сучасних підходів до розуміння учнівського самоврядування, його сутності, функцій, структури, принципів. Зроблено акцент на виховній функції учнівського самоврядування.

Актуальними для економіки і освіти України на сучасному етапі її розвитку є проблеми організації інноваційної діяльності, серед яких значне місце посідають завдання створення інноваційних структур у системі загальної